kern-punten... 66

Amerikaanse kerstversiering

20e jaargang, 2005 no 4

Inhoudsopgave

colofon	pag. 2
Van de Voorzitter	pag. 3
Leeuwenhorst,een tuin van wereldformaat	pag. 4,5
Geen Kerstmarkt?	pag. 6
De Noordwijkse korenmolens	pag. 7 t.e.m. 14
De Abdij Leeuwenhorst te Noordwijk	pag. 15,16

Vereniging „De Oude Dorpskern„ te Noordwijk

66

"Kernpunten" is een uitgave van de Vereniging
De Oude Dorpskern" te Noordwijk Binnen.
ISSN: 1384-377X
SECRETARIAAT:
Van Struykstraat 6
2203 HE Noordwijk
(kraayvanger@wxs.nl)

CONTRIBUTIE:
minimum 10 euro, meer welkom
Postbank: nr. 13 19 964

REDACTIE ADRES:
Duinwetering 27
2203 HL Noordwijk

REDACTIE:
W. Hekkens
C. Verwey
P. de Mooy

COLOFON:
verenigingslogo: Wil de Mooy
lay-out: Wim Hekkens

BESTUURSSAMENSTELLING:
Voorzitter: W.Th.J.M. Hekkens
Secr.:R.J. Kraayvanger
Penn.mr.:H.S. Sytsema
Lid.:Mevr.M. Gerrits (R.O.)
Lid:S. de Jong (Verkeer, R.O.)
Lid: R. van de Pol (R.O.)

WERKGROEP CULTUUR
& EVENEMENTEN:
Will Kraaijvanger-Padberg en
Wilma Reiterer
(PR en coördinatie)
Annemieke Passchier-Beugelsdijk
en Elzeline Vegt - Admiraal
(Marktmeesters)
Ina C.M. Alders-Verhoeven
(Acties en Vrijwilligers)
Truus Beuk-Hagen (Muziek)
Janine I. Lamers
(Kunst en exposities)
Greet van den Berg-Noordijke
(Tuinmarkten)

DE VERENIGING STELT ZICH TEN DOEL:
De bevordering en het behoud van de leefbaarheid op zowel historische als sociale grondslag in en rondom de oude dorpskern in Noordwijk Binnen van de gemeente Noordwijk (.....)
Zij tracht dit doel te bereiken door aktieve samenwerking van bewoners en ondernemers in dit gebied, in nauw overleg met de overheid, en door alle middelen, die het doel van dienst kunnen zijn".
Het initiatief tot de vereniging werd genomen op 26 oktober 1985; de statuten werden op 14 februari 1986 verleden bij notariskantoor Van Hoeken en Janbroers.
Overname van artikelen: alleen mogelijk in overleg met de redactie.

Kerstmarkt 2004

Van de Redactie

In dit nummer treft u een artikel aan van Herman Schelvis, over de molens in Noordwijk. Daar is veel over te vertellen en er komt nog een aanvulling.
We vonden nog een artikel over de Leeuwenhorst en meenden dat het paste bij de najaarslezing die 9 december in de Grote of Sint Jeroenskerk wordt gehouden. Ook in dit artikel wordt gewag gemaakt van een molen en sluit dus ook goed aan bij het vorige.
We wensen u veel leesplezier.

Van de Voorzitter

W.Th.J.M. Hekkens,

Het heeft lang geduurd, maar nu hebben we als bestuur officieel afscheid genomen van een aantal bestuurleden die de afgelopen jaren zich voor de vereniging hebben ingezet. We wilden dat met een etentje doen en om iedereen bij elkaar te krijgen bleek een hele toer. Nu is dat dan gelukt. Om te beginnen natuurlijk van Tom Verburg die vanaf de oprichting van de vereniging secretaris was. Dat was dus vanaf mei 1986. Vanaf dat moment schreef hij ook in het blad over het wel en wee in de dorpskern. Eerst onder het pseudoniem Observator en later nog onder andere namen. Hij bleef in de redactie tot maart 2003, in totaal dus 17 jaar! Daarvan heb ik een lange tijd mogen meemaken en van hem veel geleerd op de avonden waarop we vaak samen of met Floor 't Hooft het nummer in elkaar zetten. Altijd veel plezier. ik bewaar er de beste herinneringen aan.
Tom werd voorzitter in april 1990 en bleef dat tot mei 1994. Een tijd waarin veel gebeurde en Tom praatpaal was voor iedereen in de dorpskern. Ook zijn vrouw Hanneke heeft in het bestuur gezeten; vanaf maart 1988 tot april 1990 toen Tom voorzitter werd.
In die periode traden nieuwe betuursleden aan. Rutger van Oosten in juni 1993. Hij heeft als jurist heel veel gedaan om het dorp te bewaren voor een ongebreidelde lust tot vernieuwing door de gemeente. We zijn hem veel dank verschuldigd. Zijn plotseling overlijden in 2003 maakte een einde aan de vruchtbare samenwerking.
In november 1993 wist Tom ook George Aten te strikken voor het bestuur met als achtergrond de overname van de voorzittershamer. Dat gebeurde in juni 1994 en iedereen weet dat George dat met verve heeft gedaan. Hij wilde dat wel voor een jaartje doen maar het werden er negen.
Toen George voorzitter werd haalde hij meteen ook EvertJan Bonnike binnen als vice-voorzitter. Al gauw werd EvertJan penningmeester en heeft dat tot juni 2003 gedaan. Dat was overigens niet het enige dat hij deed. Hij was onvermoeibaar wat de evenementen betrof. Zijn hart ging uit naar activiteiten in en rond Noordwijk-Binnen. Ook na zijn periode in het bestuur heeft hij zich hiervoor ingezet en getracht meer activiteiten in de kern tot leven te brengen.
Over de Kerstmarkt wordt elders in dit nummer verteld waarom die dit jaar niet doorgaat. Het belangrijkst is dat in 2006 een vernieuwde opzet weer gestalte krijgt. We verwachten er veel van.
Gelukkig hebben we als troost dit jaar weer de najaarslezing, die een vaste plaats begint te krijgen in ons programma. De goede samenwerking met de gemeente om dit evenement tot een gebeuren voor de hele bevolking te maken wordt dan ook zeer op prijs gesteld.

De nieuwjaarsbijeenkomst van
De Oude Dorpskern
zal dit jaar plaatsvinden op
donderdag 12 januari 2006
in Hotel Royal

De avond begint om 20.15
Wij verwachten een grote opkomst

Rest mij U allen prettige kerstdagen te wensen en een goede jaarwisseling.

Vereniging De Oude Dorpskern
Organiseert, samen met de
gemeente Noordwijk
de Najaarslezing:

Leeuwenhorst

een 17e-eeuwse tuin van wereldformaat.

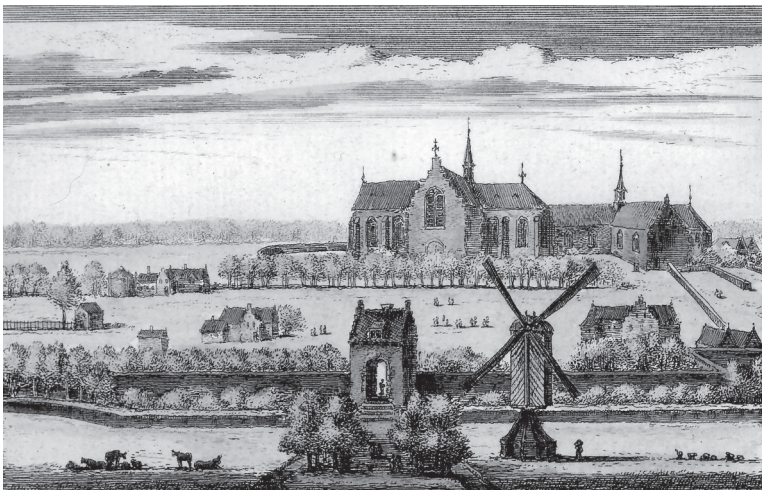

Door Dr. Elizabeth den Hartog,
directeur Kastelenstichting Holland en Zeeland

vrijdag 9 december 2005 om 20.00 uur

Grote of Sint Jeroenskerk, Noordwijk-Binnen
gratis toegankelijk voor alle inwoners
van Noordwijk en Noordwijkerhout.
Na afloop receptie

Een tuin van wereldformaat

Elizabeth den Hartog

Leeuwenhorst bij Noordwijk was korte tijd wereldberoemd vanwege de exotische plantentuin van raadspensionaris Gaspar Fagel. Dat was een topprestatie, want Fagel begon pas omstreeks 1681 met verzamelen en stierf in 1688. Sommige planten waren rechtstreeks afkomstig uit de koloniën, maakten hun Europese entree op Leeuwenhorst, en verspreiden zich vervolgens over de rest van Europa. Als raadspensionaris had Fagel goede connecties met de bestuurders van de VOC en WIC en aldus kon hij zijn invloed aanwenden om nieuwe rariteiten te bemachtigen.

Het verzamelen van planten was een ware passie in het laat zeventiende-eeuwse Holland. Er was zelfs een heel circuit van tuineigenaren, die elkaar nauwlettend in de gaten hielden en onderling gewassen uitwisselden. Van dit tuinencircuit maakte naast Fagel, ook zijn goede vriend, de stadhouder Willem III, deel uit.

Fagels tuin was beslist de moeite waard, want belangrijke botanici uit heel Europa bezochten Leeuwenhorst. Deze botanici namen stekjes en zaden van de bijzondere planten mee, vermeldden ze op lijsten, schetsten ze, droogden ze, en plaatsten ze in herbaria. In herbaria uit de late zeventiende eeuw zijn dan ook planten bewaard die in de tuin van Fagel zijn geplukt. Genoemde lijsten en herbariumexemplaren maken het mogelijk een indruk te verkrijgen van wat er zoal in de tuin van Leeuwenhorst te zien was. Een andere bron is de zogenaamde 'Codex Regis Honselaerdicensis', de koninklijke codex van Honselaarsdijk, waarin de planten van de Leeuwenhorst in prachtige aquarellen zijn vastgelegd. Dit boek werd op instigatie van de stadhouder vervaardigd en was waarschijnlijk bedoeld als cadeau voor Fagel, maar deze stierf helaas voordat het werk was voltooid.

Na de dood van Fagel werd zijn plantenverzameling opgekocht door niemand minder dan de stadhouder, die ook koning van Engeland was. Hij liet een groot gedeelte van Fagels verzameling overbrengen naar het paleis van Hampton Court, alwaar ze de kern van de collectie van koningin Mary vormden.

Maar een tuin is natuurlijk meer dan een verzameling planten. Hoe moeten we ons de tuin van Gaspar Fagel voorstellen? Hoe hield hij de zeer kwetsbare uitheemse planten in leven? Hoe werden de exoten tentoongesteld? Wat deed Fagel nog meer op zijn buitenplaats behalve planten verzamelen? En 'last but not least', is er vandaag de dag nog iets dat herinnert aan de tuin van Gaspar Fagel op Leeuwenhorst?

Geen Kerstmarkt?

Robert Kraayvanger

Geen kerstmarkt….dit jaar. Een feit om even bij stil te staan en u uitleg te geven waarom er dit jaar geen kerstmarkt zal worden gehouden. Zoals u gewend bent organiseert onze vereniging begin december de kerstmarkt in de Grote of St. Jeroenskerk. In principe was dat ook weer het geval geweest, ware het niet dat de marktmeester door omstandigheden moest afzeggen en het bestuur en de evenementencommissie er niet in slaagden op tijd een nieuwe marktmeester te vinden die de organisatie van de kraamhouders en alles daaromheen zou kunnen oppakken. Want weet dat al in de zomer begonnen moet worden met de voorbereidingen voor de kerst. En er dus voordat de tuinenmarkt is geweest al de nodige activiteiten zijn geweest om de kerstmarkt weer tot in de puntjes te verzorgen. Geen marktmeester, geen markt.
Maar er speelde nog iets. Na jaren van succesvolle kerstmarkten was een bezoek aan de kerstmarkt voor steeds meer bezoekers een feest der herkenning. Dat is op zich positief, maar er sloop ook iets in van "hetzelfde als verleden jaar" en "is er ook iets nieuws dit jaar". U begrijpt, voor de vereniging een signaal om de kerstmarkt te onderwerpen aan een kritische schouw. Het bestuur en de evenementencommissie hebben de afgelopen maanden veel plannen met elkaar besproken en we zijn tot de conclusie gekomen dat we de kerstmarkt een nieuwe jas kunnen geven en in 2006 weer onze traditionele kerstmarkt zullen organiseren, met behoud van het goede maar vooral met veel nieuwe, frisse ideeën. Dit jaar zitten we toch niet stil, en houden we op 9 december de lezing over Leeuwenhorst. Wij begroeten u daar graag!

Het team dat in de afgelopen jaren voor u de kerstmarkt organiseerde

DE NOORDWIJKSE KORENMOLENS.

Herman Schelvis

Van de voormalige Noordwijkse korenmolen De Eendracht heeft Jan Kloos in het Leidsch Jaarboek van 1922 een uitvoerig artikel geschreven, waaraan eigenlijk weinig valt toe te voegen. Maar nieuwsgierig zoals ik ben wilde ik toch proberen of er iets meer te vinden was over de 2 korenmolens die er te Noordwijk hebben gestaan. De Zuidmolen was gesitueerd aan de Achter- of Offemweg, terwijl de Noordmolen op de hoek van de Molenstraat en Wilhelminastraat te vinden was.

De eerste op schrift gestelde aanwijzing over het bestaan van een korenmolen te Noordwijk is te vinden in de door Phillips van Bourgondien aan Jan van der Bouchorst gegeven leenbrief van 17 december 1439, waarbij Van den Boekhorst beleend werd met de ambachtsheerlijkheid van het dorp Noordwijk "ende desgelicken soe sall hy mede hebben die windt ende onse moelen tot noortich mitten schoutambochte aldaer".[1] Na het overlijden van Jan van den Bouchorst werd zijn zoon Jan van Noordwijk op 31 januari 1457 beleend met "die ambochtsheerlicheit van onsen dorpe van noortich, mitden wynt ende zuutmuelen aldair",[2] waaruit geconcludeerd mag worden dat er toen ook een Noordmolen in bedrijf was. De 18e juni 1457 verordonneerde Phillips bij der gratie gods hertoge van Castilie et cetera, dat de inwoners en parochianen van Noordwijk en Noordwijkerambacht verplicht worden hun koren in de molen van Jan van Noordwijk te laten malen en ook hun meel in Noordwijk moeten kopen.[3] De originele akte van "molendwang" was voorzien met de uithangende zegels van Meester Lodewijcx Merinck, pastoor van Noordwijk, Adriaen Florissoons, schout en Ewout Willem Bartoensz, rentmeester van de abdij van Leeuwenhorst.
In een akte van 29 november 1466 draagt Jan van der Bouchorst, namens zijn zwager Jan van Noordwijk, aan de grafelijkheid over "die wintmoelen, staende aende noortside van Noortich, mitten werff, omtrent een morgen geestlants, meulenhuys ende een voetpadt daer aff gaende affter de muyr vanden susterhuys" om de molen vervolgens tot een onversterflijk erfleen te houden van de grafelijkheid, met welk leen de jonkvrouwe Van Treslong, gehuwd met Jan van Noordwijk, verlijftocht werd.[4]
De vroegst bekende molenaars zijn te vinden in de oprichtingsakte van het handboog-schutters gilde te Noordwijk gedateerd 24 juni 1477. Tot de leden behoren o.a. "Jelys die molenair ende Andries die molenair".[5] En in de Dorpsrekening van 1494 wordt een "Gherijt de molenaer" aangeslagen voor het verbruik van 4 vaten bier.[6]
Jan van Noordwijk overleed op 12 februari 1502 zonder kinderen na te laten. Zijn onversterflijk erfleen ging via de dochter van zijn zuster Henrica, Josina van Zuylen die gehuwd was Dirk van der Does, over op hun zoon Jan van der Does Dirksz. Op de 29e maart 1502 werd jonker Jan van der Does door Philips II, aartshertog van Oostenrijk, beleend met de ambachtsheerlijkheid Noordwijk benevens de wind en het schoutambacht.[7]
Bij het opmaken van de lijsten van de 10e penning in de jaren 1543 en 1544 werd de huurwaarde voor de 2 molens gesteld op 60 gulden. De verschuldigde belasting bedroeg 6 gulden.[8]
In de leenbrief van 22 januari 1551 door keizer Karel V op Heer Jan van der Does Jansz, waarbij Van der Does beleend wordt met de ambachtsheerlijkheid Noordwijk, worden "mitten windt ende zuytmolen aldaar" ook "die wintmolen, staende aende noortzijde van noortich" in het verlei opgenomen. [9]
Warnaer van der Does, als voogd van Jan van der Does, had in 1553 de Noordmolen voor 21 gulden verhuurd aan Claes molenaer en de Zuidmolen voor 45 gulden aan Adriaen molenaer.[10] In 1556 is de Noordmolen voor 16 gulden verhuurd aan Dirck Jansz en de Zuidmolen voor 30 gulden aan Adriaen

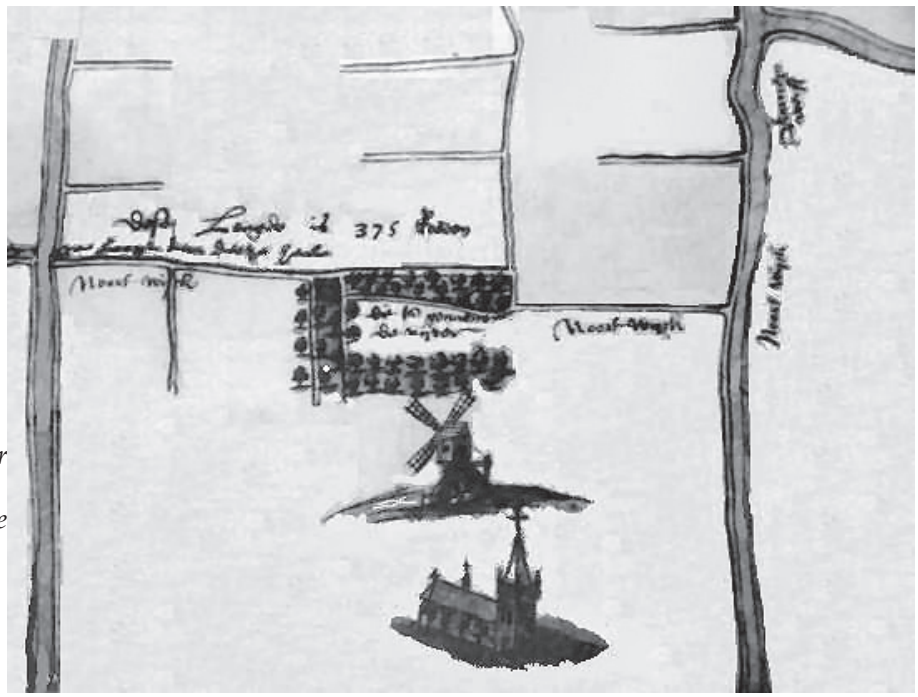

Bewerkt fragment van de in 1566 door Jan Potter getekende kaart van de heerlijkheid Offem,waarop de Zuidmolen staat afgebeeld.

Cornelisz Pater[11] en in 1561 huurde Adriaen Cornelisz molenaer de Zuidmolen voor 30 gulden en 2 kapoenen.[12]

De Noordmolen werd dit jaar niet verhuurd. In het artikel van J. Kloos over de korenmolen te Noordwijk schrijft hij dat, volgens Hooft, omstreeks 1573 de korenmolen van de abdij van Leeuwenhorst naar Noordwijk is gebracht om aldaar de oude Noordmolen te vervangen.[13] Deze molen zou daarna nog tot 1703 hebben dienst gedaan. In een akte van 30 november 1575 oorkonden schepenen van Leiden dat Cornelis Claesz (van Schagen) molenaar, als man en voogd van zijn huisvrouw Lijsbeth Harmansdr, eerder weduwe van Gerrit Roelofsz, voor hen verklaarde dat zekere tijd geleden nog voor dat hij getrouwd was met Lijsbeth Harmansdr, zij van jonkheer Jan van der Does heer van Noordwijk een in het ambacht van Noordwijk staande windmolen had gekocht voor de som van 900 gulden. Zij had deze molen vervolgens naar Leiden gebracht en nabij de Wittepoort herbouwd.[14] Genoemde Lijsbeth Harmansdr was de grootmoeder van vaderszijde van Rembrandt van Rijn.[15] Het gaat hier echter niet om de grootmoeder van Rembrandt, maar welke molen eigenlijk door de heer van Noordwijk is verkocht.

In het gemeente archief van Noordwijk bevinden zich 4 getransfixeerde transportaktes van de Noordmolen, waarvan de eerste gedateerd is op 18 mei 1579.[16] Hierin bekennen Gangelof Sijmonsse en Jacob Banckrisse, timmerlieden en poorters van Leiden, dat zij de molen staande nabij de Noortbrugge binnen Noordwijk hebben verkocht aan Jan Cornelisse alias Jan van Schagen. Betrof het de herbouwde korenmolen van de abdij van Leeuwenhorst, dan zou de heer van Noordwijk zijn Zuidmolen aan Lijsbeth Harmansdr verkocht hebben en niet, zoals wordt gesteld, de Noordmolen. Daarvoor pleit ook dat na 1556 te Noordwijk nooit meer sprake is van 2 molenaars en na 1561 ook niet meer van een Zuidmolen, ook al blijven de achtereenvolgende verleibrieven tot 1788 spreken van een Noord- en een Zuidmolen. Het is ook mogelijk dat Van der Does de voormalige Leemolen aan Lijsbeth Harmansdr heeft verkocht; het bedrag van 900 gulden geeft aan dat het niet om een in goede staat verkerende molen te doen was. Vermoedelijk hebben de 2 uit Leiden afkomstige timmerlieden een geheel nieuwe Noordmolen gebouwd en deze in 1579 verkocht. Op 21 mei 1631 werd de Noordmolen namelijk voor 4.700 gulden verkocht, een bedrag dat niet overeenkomt met de waarde van wat in wezen een tweedehands korenmolen zou zijn.[17]

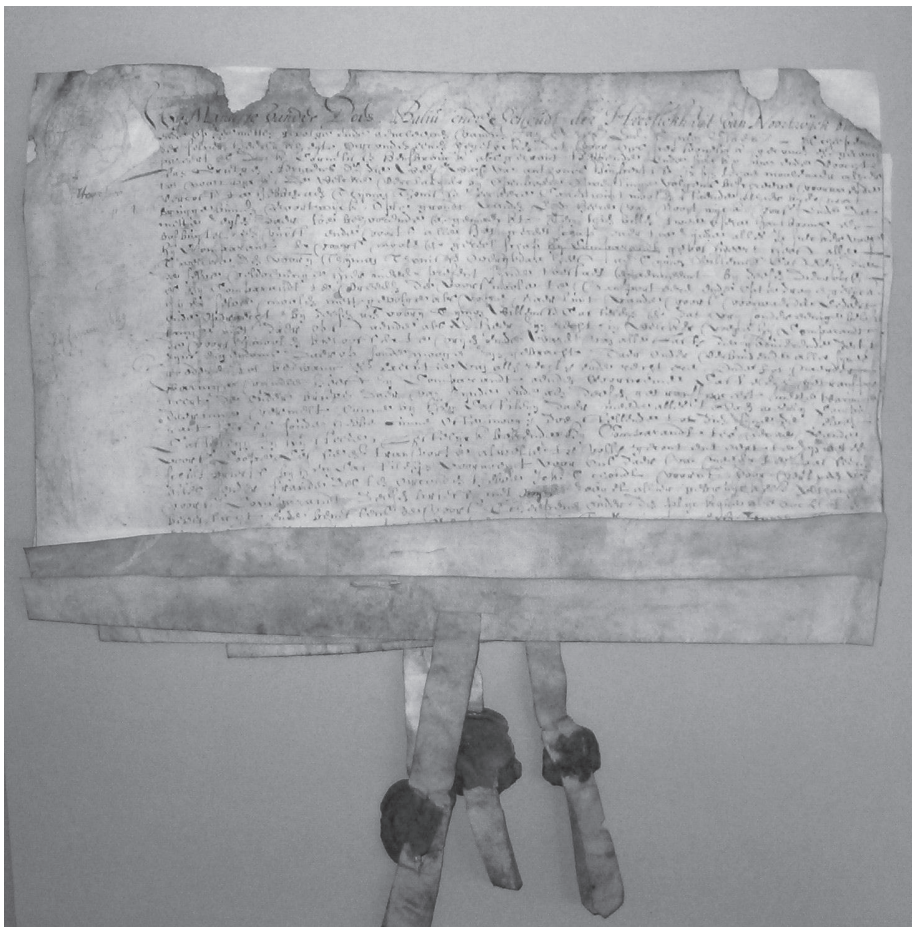

De 4 transportaktes, waarvan 3 met uithangend zegel, van de Noordmolen. G.A.Nw. Charterlade F 1.

De rekening van het H. Geesthuis over 1585 maakt melding van het feit dat molenaar Jan van Schagen voor iedere door hem gemalen zak koren een braspenning ontving.[18]
Jan van Schagen was gehuwd met Margriet Harmansdr, mogelijk een zuster van Lijsbeth Harmansdr. Na Jan's overlijden verkocht zij op 17 april 1595 aan Hubrecht Anthonisz van Delft, nu wonende te Noordwijk, "een coornwintmolen met zeijlen, gangboomen, billen ende andere gereetschappen daer toe zijnde, nijet uijtgesondert, staende op 't noorteijnde bij de noortbrugge van 't dorp van Noortwijck".[19]
In 1604, het overlijdensjaar van Jan van der Does, werd hij beleend met "de hooge ende ambochtsheerlijckheijt van Noordtwijck, mitsgaders de zuijdt, ende noortwint molens aldaer, met de werven daer zij op staen, ende omtrent een margen geest lants mitten molenhuijse staende op ten voors. lande".[20] Het betrof een onversterfelijk erfleen zoals zijn vader voordien had bezeten, welk leen was verheergewaad met een zeel winden.
Toen Steven van der Does, zoon van Janus Douza, in 1620 het leenrecht van de ambachtsheerlijkheid Noordwijk overdroeg aan Nicolaas van der Boekhorst werd, naast de molens, wederom melding gemaakt van het bij de Noordmolen behorende molenhuis.[21] De toenmalige molenaar heette Sijmon Maertensz en hij was gehuwd met Annetje Dircx, de weduwe van Hubrecht Anthonisz. Annetje Dircx overleefde ook haar tweede echtgenoot en verkocht op 21 mei 1631 de molen met alle daarbij behorende gereedschappen aan molenaar Teunis Huijbrechts, een zoon uit haar eerste huwelijk. De koop werd afgesloten voor een bedrag van 4.700 gulden.[22] Het molenaarsberoep moet een ongezonde bezigheid zijn geweest, want de 5e november 1636 verkocht Annetje Dircx aan Dirck Cornelisz Hensbrouck, echtgenoot van Grietje Adriaensdr, weduwe van Anthonis Huijbrechtsz, een kruidentuin liggende in de molenkroft benevens een

met een erfpacht belast kroftje gelegen net over de weg nabij de noordmolen.[23]
Over de molen zelf staat niets vermeld, hoewel de molen wel degelijk eigendom was van Hensbrouck, zoals blijkt uit de transportakte van 29 januari 1642, waarin Hensbrouck en zijn vrouwe Grietje Adriaensdr de "korenwindmolen, staande bij de noordbrugge te Noordwijk op de grond van de Heer van Noordwijk, met de zeilen, tien billen, twee ijzeren handbomen, een bosbeitel, een vuist en al het gereedschap tot het molenaarsbedrijf behorende" bij openbare verkoop voor 4.600 gulden overdragen aan Thijman Thonisz (van Geelenhuijsen) die de molen vervolgens overdraagt aan Sijmon Willemsz Casteleijn.[24]
De Heren van Noordwijk hadden aan de molen een vaste bron van inkomsten. Zo verhuurde Casper van Eussem het huis en de korenmolen in 1637 voor een periode van 5 jaren aan Dirck Hensbrouck voor 125 gulden per jaar; Wigboldt van der Does in 1643 voor de volgende 5 jaren aan Sijmon Casteleijn voor 200 gulden per jaar; de zelfde Wigboldt in 1657 voor een periode van 3 jaren à 460 per jaar aan Cornelis Cornelisz van Veen en in 1663 voor 9 jaren aan Mathijs Willemsz van Breda voor 460 gulden per jaar met daarenboven nog jaarlijks een bedrag van 150 gulden voor het windrecht.[25]
Simon Casteleijn zag al spoedig weinig heil in zijn molen en probeerde meerdere malen zijn bezit af te stoten. Een voorlopig koopcontract van 22 februari 1644 waarbij Casteleijn de molen aan de toenmalige gebruiker, molenaar Lenaert Inghesz, voor een bedrag van 5.300 gulden dacht te verkopen, vond geen doorgang.[26]
Vermoedelijk de genoemde Lenaert Inghesz en de bakkers van de heerlijkheid Noordwijk hadden problemen met de concurrentie van diverse personen uit andere plaatsen die te Noordwijk brood verkochten van niet ter plaatse gemalen en gebakken brood, waardoor "de voorseijde backers weijnich off geene neringe van backen binnen Noortwijck hadden, ende dat ooc de meulen aldaer ten insichte vandien tot verderff stonde". Zij beklaagden zich over deze gang van zaken bij de Heer van Noordwijk wat resulteerde in een schrijven van 10 december 1644, waarbij de Heer van Noordwijk aan schout en gezworenen van Noordwijk verzocht om advies. Het op de 26e december 1644 ingediende voorstel werd door de Heer van Noordwijk beoordeeld en goed bevonden. Hij ordonneerde dat vanaf heden "geenige backers off andere personen binnen de heerlicheijt van Noortwijck wonende meede geen backers ventingers ofte slijters hoe die mogen werden genoemt in andere ambachte directelicken off indirectlicken buijten de selve jurisdictie sullen mogen malen off doen malen, om binnen Noortwijck gebacken ende geconsumeert te werden eenich hart kooren". Het betekende letterlijk dat alleen de Noordwijkse bakkers ter plaatse brood mochten bakken en verkopen van meel dat op de Noordwijkse molen gemalen was.[27]
In 1651 lukte het Casteleijn bijna om de molen van de hand te doen. Omstreeks september van dat jaar verkocht Casteleijn de korenmolen aan de te Leiden wonende molenaar Cornelis Jeroensz van Heemskerck. De molen was op dat moment voor 430 gulden per jaar verhuurd aan Dirck Willemsz van Wilderwijck, terwijl de Heer van Noordwijk een pachtsom van 200 gulden staande op de wind, molenhuis en erf toekwam. De koop werd gesloten voor de som van 5.000 carolus gulden.[28] Jammer voor Casteleijn was de akte wel uitgeschreven, maar niet ondertekend, dus is ook deze koop niet doorgegaan.
Uiteindelijk kwam Wigbold van der Does de veel geplaagde Casteleijn te hulp. Op 22 juni 1552 werd Van der Does voor 3.660 gulden eigenaar van de korenwindmolen staande bij de noordbrugge op de grond van Wigbold van der Does. Met al het gereedschap van "zeilen,
billen, twee eijseren hantbooms, een bosbeuijtel, een vuijst en voorts al het geen daar toebehoort".[29]
Een uit 1657 stammende kostenbereking met betrekking tot het onderhoud van de molen komt uit op een bedrag van 141 gulden. Als verrichte werkzaamheden worden o.a. genoemd: timmerwerk en het teren van de molen, geleverd

ijzerwerk, de aankoop en het vervoer van een op het strand gekochte mast naar de molen en de koop van 17 balkdelen te Sassenheim.[30] Omstreeks die tijd vroeg molenaar Cornelis Cornelisz van Veen aan de Heer van Noordwijk of hij het maalloon voor rogge en tarwe mocht verhogen, omdat in de omringende plaatsen een hogere vergoeding voor het malen werd gegeven. Dit kwam niet alleen omdat in die plaatsen met de Rijnlandse maat van 44 zakken in een last werd gerekend, terwijl dat te Noordwijk met de Haagse maat van 42 zakken in een last gebeurde, maar ook omdat te Lisse voor iedere zak 2 stuivers en 8 penningen werd genoten en dat dit te Noordwijk slecht 2 stuivers per zak bedroeg. Het verzoek werd ter advies voorgelegd aan schout en schepenen, die na ampel beraad met de plaatselijke bakkers tot een positief advies kwamen, mits een aantal verbeteringen aan de molen zouden worden aangebracht.[31]
Een volgend probleem diende zich aan in 1692. Verschillende inwoners van Noordwijkerhout, maar behorende tot de parochie van Noordwijk die ook hun belastingen aan de Noordwijkse pachter betaalden, werden door de baljuw van Noordwijkerhout bevolen hun brood en meel binnen hun eigen woonplaats te kopen. Volgens Noordwijk was dit strijdig met artikel 34 van de generale ordonnantie en daarom wendden zij zich tot de staten van Holland en Westvriesland met het verzoek om het gegeven bevel van de baljuw te veroordelen en ongedaan te maken. De gecommitteerde Raden van Holland en Westvriesland gaven als antwoord "dat de ingesetenen gehoorende tot de voors. parochie van Noortwijck, schoon deselve woonen onder de jurisdictie van Noortwijckerhout, echter gehouden sijn haer broot ende meel te koopen ende te haelen binnen Noortwijck voorseijd, laetende een ieder die het aengaen mag, haer daernaer te reguleren. Gedaen in Den Hage den 11e maert 1692." [32]
Circa 125 jaar na de bouw of herbouw van de molen verkeerde het bouwwerk in een dusdanige desolate toestand, dat het aan vernieuwing toe was. De molenbouwer Adriaan van Kerkhoven werd door Wigbold van der Does aangenomen voor de uitvoering van het karwei. Voor een bedrag van 2.710 gulden kreeg hij opdracht voor de levering van materialen en de bouw van "een nieuwe stenen korenwindmolen". Op 15 augustus 1703 werd de oude molen afgebroken en de 22e november van dat jaar werd de molen, volkomen opgemaakt en tot genoegen van den "hooge Eedelen heer besteder", opgeleverd.[33]

Getekende afbeelding van de korenmolen, gedateerd 1826. Foto- archief Gem. Noordwijk.

Van de vernieuwde molen zijn de namen van slechts twee huurders bekend. De Heer van Noordwijk verhuurde de korenmolen in 1730 voor een periode van 2 jaar aan Jacob Pieters Breda. De huur bedroeg 250 gulden per jaar, verhoogd met 150 gulden windrecht. Crijn Bindervoet huurde de molen in 1732 voor 2 jaar van Baron van der Does voor respectievelijk 350 en 150 gulden, terwijl de Vrouwe van Noordwijk in 1746 de molen voor 4 jaar aan de eerder genoemde Bindervoet verhuurde, eveneens voor 350 gulden huur en 150 gulden windrecht.[34]
Bindervoet heeft de periode van 4 jaar niet afgemaakt, want op 6 april 1748 verkocht Vrouwe Theodora Odilia van Doijs Baronesse douairière van wijlen Steven Baron van der Does et cetera de molen met al het gereedschap van zeilen

aan Vaster van Ardenne. De belasting van 150 gulden windrecht, jaarlijks te voldoen op de 1e januari, zal de Vrouwe van Noordwijk blijven behouden. De koopprijs bedroeg 10.500 gulden.[35]
De gewezen korenmolenaar Vaster van Ardenne verkocht de molen op 25 september 1760 aan Cornelis Dijxhoorn, die toen molenaar was van de korenmolen staande bij de Noordbrugge. De koopsom bedroeg 8.500 gulden, terwijl de belasting van 150 gulden voor het recht van de wind van kracht bleef.[36]
Anna Swenkoop, de weduwe van Cornelis Dijxhoorn, droeg de molen samen met een tegenover de molen staande woning, bij donatie inter vivos, op 24 juni 1768 over op haar zoon Willem Dijkshoorn. Als voorwaarde werd daarbij gesteld dat de nieuwe eigenaar het rasterwerk ter separatie van de openbare weg en de molenwerf zal moeten onderhouden.[37]
Voor een bedrag van 8.500 gulden gaat de molen in 1789 over in handen van Abraham de Graaff. Het aan de Heer van Noordwijk aankomende windrecht en het onderhoud van het lattenwerk rond de molenwerf blijven voor rekening van de nieuwe eigenaar.[38]
Na de omwenteling van 1795 kwamen vele eeuwenoude voorrechten en erfpachten te vervallen, zo ook het windrecht en de molendwang. Hoewel Maarten van Struijk nog een poging deed om het windrecht weer in te mogen stellen en Abraham de Graaff zich in zijn bestaan als molenaar voelde aangetast wegens het afschaffen van de molendwang, luidde de omwenteling het definitieve einde van het feodale molenstelsel in.[39]
De kwestie van het windrecht bleef evenwel nog geruime tijd aanleiding tot dispuut tussen de molenaar en de Heer van Noordwijk. Toen Abraham de Graaff in 1825 de windkorenmolen benevens 4 tegenover de molen staande huizen verkocht aan Theodorus Jacobus Cleophas, bleek op de molen nog steeds de last van 150 gulden windrecht te rusten. De Graaff had de belasting niet betaald, maar liet in de verkoopakte opnemen dat tot zekerheid van de voldoening van het windrecht op de verkochte percelen een bedrag groot 3.000 gulden stond ingeschreven ten bate van de Heer van Noordwijk.[40] Dit was de laatste maal dat de eigenaar van de molen met de naweeën van het windrecht geconfronteerd werd. Bij de volgende overdracht op 27 april 1863 kwam Johannes Petrus Cleophas, zoon van Theodorus Cleophas, in het bezit van de molen en enkele tegenover de molen staande huizen.[41] Vader Cleophas verlangde van zijn zoon kontante betaling en om daaraan te voldoen had de zoon een hypotheek van 10.000 gulden afgesloten. Wegens het niet nakomen van de verplichting tot betaling van rente en aflossing, werden al zijn bezittingen op 8 en 15 december 1868 in het Hof van Holland bij opbod en afslag verkocht. Artikel 1, zijnde "een in volle werking zijnde windkoornmolen en erve met des zelfs gaand en loopend werk, met de de regulateurs, builmachiene, weegschalen en gewicht, 10 bilhamers en verder toebehoren zoals touwwerk, enz., staande en gelegen te Noordwijk Binnen aan de Molenstraat en aan de rijweg genaamd de Kroft". De molen werd voor het bedrag van 4.800 gulden toegewezen aan de Noordwijkse broodbakkers Gerrit van Eeden en Gerardus van Konijnenburg".[42]
Door vererving werd de molen in 1881 eigendom van Gerardus van Konijnenburg en Bartholomeus Petrus van Eeden, ieder voor de onverdeelde helft of zoals het in de aktes staat: *De onverdeelde helft van een korenmolen met erf gelegen aan de Kroft en de daarbij behorende gereedschappen.*[43] *Zij hebben de tot dan toe naamloze molen de naam "De Eendracht" gegeven, een toepasselijke naam gezien hun gezamenlijke bezit van de molen.*
De 3e augustus 1891 verkochten de heren Van Eeden en Van Konijnenburg, beide wethouders te Noordwijk, de korenmolen gelegen aan de Krochtweg aan de te Sloten woonachtige Elisabeth Verhoeven.[44] Het jaar daarop verwisselde de molen opnieuw van eigenaar en kwam in handen van korenmolenaar Gerardus Arie van Rijn.[45] Hij moderniseerde de molen door plaatsing van een stoommachine, waarvoor hij een hypotheek groot 5.000 gulden afsloot. In de

Noordwijker van 20 augustus 1892 stond vermeld dat de locomobiel werd aangeschaft wegens gebrek aan wind.
Dat werd uiteindelijk een tegenwind, want op 16 augustus 1895 werd wegens onbetaalde schulden door een deurwaarder beslag gelegd op de molen. Op de 25e september 1895 werd in het openbaar te koop aangeboden:
Een korenmolen genaamd "De Eendracht" met de daarbij behorende locomobiel en gereedschappen behorende tot de molen, een houten machine gebouw, houten pakhuis op stenen voet, houten paardenstal op stenen voet, kippenhok en erf, alles gelegen aan de Krochtweg en de Molenstraat. Kadastraal sectie F 288, groot 6 a. 90 ca. Koper werd Pieter de Groot, koopman te Lopik, voor een bedrag van 7.500 gulden.[46]
Roelof J. de Groot, een zoon van Pieter, kreeg het beheer over de molen en na het overlijden van zijn vader werd hij door vererving de nieuwe en, zoals later bleek, laatste bezitter van de molen. Omstreeks 1902 gebeurde bij de in bedrijf zijnde molen een ernstig ongeval. Een vierjarig jongetje was te dicht bij de molen gekomen en werd door de wieken dodelijk getroffen. Het kind was afkomstig uit de Bronckhorststraat en lag thuis opgebaard.[47] Het zou een kind zijn geweest van W. van Schie en het ongeval moet in "De Noordwijker" zijn vermeld, maar ik heb er vergeefs naar gezocht.
De kosten van onderhoud aan de molen en de nieuw gestelde eisen met betrekking tot veiligheid en arbeidswet, maakte een rendabele exploitatie van de molen onmogelijk. De Groot verhuisde zijn bedrijf naar de Westeinder Voorstraat en in 1922 werd de molen, die bijna 220 jaar het dorpsgezicht verfraaide, aan de vooruitgang opgeofferd.[48]
Bij het verdwijnen van de molen dichtte Albert Verwey:

Korenmolen De Eendracht.
Foto-archief Gem. Noordwijk.

De Molen

Niet langer in het landschap staat de molen,
Zijn ronde romp, zijn wiekenkruis.
Waar was zijn plaats? Mijn ogen dolen
En onvoldaan haal ik hen thuis.

Het volle loof is hoger opgewassen,
Van nieuwe daken spitst de vreemde lijn,
Ik zoek vergeefs waar de kolos zou passen,
Daarachter op zijn rond omhaagd terrein.

Van al de trekken die mijn dorpszicht bouwden
Sprak hij het sterkst, behalve alleen de kerk.
Nu, weggevaagd! en alle winden houden
In't zeilloos ruim een wedloop zonder werk.[49]

Fragment van een prent van Noordwijk-binnen met de kerk en de noordmolen.

1 N.A. Archief van het huis Offem. Inv. Nr. 758. Ook G.A.Nw. Inv. Nr. 96. Fragment uit de kopieën van leenbrieven door Phillips van Bourgondien gegeven aan Jan van den Boekhorst.
2 Archief Huis Offem, Inv. Nr. 759.
3 Archief Huis Offem. Inv. Nr. 835.
4 Leidsch Jaarboek 1922, blz. 62 en 63.
5 G.A.Nw., Inv. Nr. 729a. Kopie van de Statuten van het St. Jorisgilde.
6 G.A.Nw., Inv. Nr. 291
Noordwijk in den loop der eeuwen, blz. 57.
8 N.A. Toegang 3.01.03,. Inv. Nrs. 320 en 498. 10e penning 1543 en 1544.
Archief Huis Offem. Inv. Nr. 809.
10 N.A. Toegang 3.01.03. Inv. Nr. 722. 10e penning 1553.
11 N.A. Toegang 3.01.03. Inv. Nr. 1051. 10e penning 1556.
12 N.A. Toegang 3.01.03. Inv. Nr. 1372. 10e penning 1561.
13 Leidsch Jaarboek 1922, blz. 64.
14 G.A.Leiden. Rechterlijk Archief, Inv. Nr. 67, fol. 323.
15 Jaarboekje van Leiden en Omstreken 1956. Rembrandt als molenaarszoon, blz. 117 t/m 127.
16 G.A.Nw. Charterlade F, bord 1.
17 Idem nr. 16.
18 G.A.Nw. Inv. Nr. 867. Archief Heilige Geesthuis.
19 Idem nr. 16.
20 Archief Huis Offem. Inv. Nr. 811.
21 Archief Huis Offem. Inv. Nr. 812.
22 Idem nr. 16 en R.A.Nw. Inv. Nr. 171, fol. 200r.
23 R.A.Nw. Inv. Nr. 173, fol. 3v.
24 R.A.Nw. Inv. Nr. 173, fol. 151v.
25 Archief Huis Offem. Inv. Nr. 1005.
26 R.A.Nw. Inv. Nr. 174.
27 G.A.Nw. Nr. 651.
28 R.A.Nw. Inv Nr. 175, fol. 14r.v.
29 R.A.Nw. Inv. Nr. 175, fol. 50r.
30 Archief Huis Offem. Inv. Nr. 1004.
31 G.A.Nw. Inv. Nr. 652.
32 G.A.Nw. Inv, Nr. 654.
33 Archief Huis Offem. Inv. Nr. 1003.
34 Archief Huis Offem. Inv. Nr. 1005.
35 Archief Huis Offem. Inv. Nr. 834.
36 R.A.Nw. Inv. Nr. 213, geen folio nr.
37 Idem nr. 36.
38 R.A.Nw. Inv. Nr. 231, geen folio nr.
39 Archief Huis Offem. Inv. Nr. 836.
40 Notarieel voor 1843 Noordwijk. Inv. Nr. 6339, akte 5.
41 Notarieel na 1842 Noordwijk. Inv. Nr. 21, akte 71.
42 Not. na 1842 Leiden. Notaris H. Obreen, akte 227 van 8 en 15 december 1868.
43 Not. na 1842 Noordwijk. Inv. Nrs. 71, aktes 11 en 175. Akte 175 ontbreekt.
44 Not. na 1842 Noordwijk. Inv. Nr. 81, akte 157.
45 Not. na 1842 Leiden. Notariis J.A. Hamel, akte 857 van 21 juli 1892.
46 Not. na 1842 Noordwijk. Inv. Nr. 122, akte 269.
47 Mea Verwey. 1 uit 7, bldz. 77.
48 Blauwdotter Nr. 47, bldz. 1 t/m 5.
49 Mea Verwey. 1 uit 7, bldz. 85.

DE ABDIJ LEEUWENHORST TE NOORDWIJK

Uit "'De Batavier" 1966 KB 7017 C41 Geen auteur genoemd.

De abdij Leeuwenhorst heette eerst "Abdij Ter Lee" en was in de middeleeuwen de trots van de dubbele ambachtsheerlijkheid Noordwijk. Haar naam is afgeleid van "horst", dat bossage betekent en het watertje de Lee. De stichtingsoorkonde, die in het Latijn is geschreven, zoals vroeger gebruikelijk was. begint als volgt:

14 oktober 1261 "een ieder die deze brief leest: Arnoldus en Walewijn van Alckemade, zonen van de heer Walewijn van Alckemade ridder z.g. heil en met kennis der waarheid geven openbaar getuigenis dat wij gezamenlijk en ieder voor zich onze vaste en roerende goederen. in eigendom bezittend in "Noordwijk en Langeveld", onder het rechtsgebied van Heer Hugo van Nortich en onder jurisdictie van Albertus van Velzen, bestaande uit bouwlanden niet hun inkomsten en lasten, in schenking geven te zamen en ieder voor zich, ter eere van God en Zijn moeder, de maagd Maria, en tot lafenis van de ziel van onze vader en die der beschikkers van deze goederen, zodat in de genoemde landerijen nl. het gedeelte dat Ter Lee genoemd wordt, een klooster gebouwd wordt om er nonnen van Cisterciënzerorde in te huisvesten".

Na goedkeuring van deze schenking, door de Utrechtse bisschop Hendrik van Vianen, werd op St Thomasavond (20 december) de eerste steen gelegd. Door de tegenstand van de broer van de schenkers, Floris van Sassenheim, werd de bouw van het klooster pas in 1274 voltooid. Het klooster werd bevolkt met 8 of 12 nonnen van het convent Mariëndaal bij Utrecht, die vrijwillig in ter Lee het juk van de Cisterciënzerorde droegen.
Bij de wijding der nonnen werd door de overste de bede van St Willebrordus uitgesproken: *"De Almachtige God, de alles beheersende Geest en de Heer aller heerschappijen, verlene U dat gij zodanig in deugden bloeit als Thecla, zo kloekmoedig bent als Agnes en dat U na Uw dood met Maria het beste lot in alle eeuwigheid zult bezitten "*
De abdij was omringd door een gracht en een muur, voorzien van een voor- en achterpoort. De korenmolen stond nabij de voorpoort aan de laan van het convent naar de Goweg. Buiten de muren was het kerkhof en de kerk met toren die voorzien was van een uurwerk. Naast de kerk was het convent opgetrokken en het bevatte vele zalen en kamers, (heren- en groene zaal, ridder- gast- studeer- geschilderde- blauwe- en confessorskamer). Bij het kapittelhuis was het ziekenkoor- het zomerhuis en het oude hof, terwijl zich voor het klooster het bakhuis, de meelzolder, het brouwhuis, de varkens- en turfschuur, de bottelarij, het kelderhuis voor wijn en bier, de appelzolder en de hal bevond.
Van de hal is nog een klein gedeelte aanwezig als overblijfsel uit de bloeitijd van de abdij en dat wordt door de heer Wassenaar, die er in 1874 een boerderij bouwde, gebruikt voor stalling en bergplaats. Deze bouwhoeve draagt dan ook nog de naam van "Halwoning". Het overblijfsel bestaat uit 30 cm dikke muren, een paar nissen, zware balken en karbeels (schoorbalkje) en het typische rietendak.
Voor de werkzaamheden was er naast de nonnen ook een staf van personeel aanwezig. Behalve biechtvaders, een voor de abdis en één voor de nonnen, kapelanen voor de vicariën en de rentmeester. Verder waren er bakkers, brouwers, molenaars, viskopers, schippers, voerlieden, slagers, pluimgraven (ambtenaar die het toezicht heeft over het gevogelte), hof-werklieden, koks en dienstmaagden.
Zo vond op deze horst een 30 tal nonnen versterking bij hun gebeden en mede bij hun strijd voor het dagelijks bestaan.
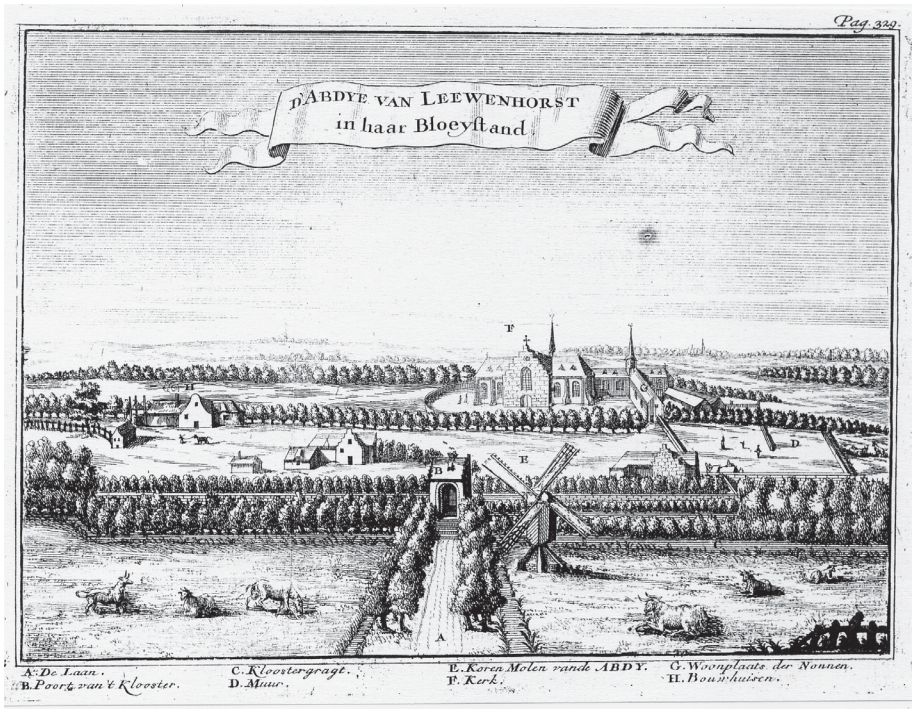
De abdis ontving meermalen edelen of bloedverwanten van de nonnen, zelfs Hollandse graven, die op jacht waren geweest. Zo kwam in juni 1317 Heer Jan van Henegouwen op zijn reis naar Texel even langs. Zijn natuurlijke dochter Johanna werd later, in 1336, in het convent opgenomen en tot priores gekozen.
Onder de eerste drie abdissen, Mabilia van Wulven, Sophia van Braken en Aleida van Alckemade, was het abdijleven sober en eenvoudig naar de eis van de orde. De maagden van adelijk bloed, ja zelfs de abdissen lieten zich slechts 'zusters' noemen en werden tot geestelijke oefeningen geroepen door een bel hangende in een eikenboom. De abdissen werden met meerderheid van stemmen door de nonnen gekozen en haar benoeming werd door de bisschop van Utrecht bekrachtigd. Later, in de 16e eeuw, ook door de graven van Holland.
De abdij werd door aanzienlijke giften van vorsten, edelen en geestelijken in staat gesteld de kloostergebouwen en een mooie kerk of kapel te bouwen. Graaf Willem III, wiens dochter Aleid in 1332 bij de "joffers" was aangenomen, schonk aan de abdij vrijdom van tollen en recht van vrije visserij in het Leidse Meer.
Zelfs door de gemalin van Keizer Lodewijk van Beieren werden enige gronden geschonken. Jan van der Boeckhorst, de Heer van Noordwijk, gaf in 1443 een verguld kruis, een pijnappel en een weerhaan, om de toren van de abdijkerk te sieren.
Zo ook gaf bij testament D. Spangert, kapelaan van de abdis, in 1536 sieraden voor het hoogaltaar, waarvoor door hem ruim 1000 Carolus guldens waren betaald. Mr Dirk Pietersz. Spangert was achtereenvolgens schoolmeester, kapelaan en jurist in dienst van het klooster. Door de aanzienlijke giften die losgekomen waren was de regel der orde niet in zijn oorspronkelijke gestrengheid bewaard, want de abdis nam, gelijk die van Rjjnsburg, de titel aan van ?????? bij de genade Gods, of bij Gods Voorzienigheid, Abdis van Leeuwenhorst ".
Het zegel van Leeuwenhorst vertoont de Heilige Maagd in zittende houding met haar kind op de rechter arm en een nonnenwiel op het hoofd, met als opschrift: "Sigillum-Conventus-in-Leeuwenhorst".
Het abdissenzegel was gelijk aan dat van Rijnsburg n.l. een abdis met in de rechterhand een staf en in de linker een boek met het opschrift "Sugillv-Abttisse-de-Lewenhorst".